

KAD POČINJU CESARIĆEVE PJESME?

Pavao Pavličić

1

Ima u hrvatskoj književnosti pjesnika kod kojih je veličina opusa u golemom nerazmjeru s njegovom važnošću: opus je malen, ali je zato važnost velika. U starijim razdobljima primjer je takva autora Ivan Bunić Vučić, u novijima Vladimir Vidrić: u oba slučaja, pisci su stvorili izrazito malo tekstova, ali je među njima velik postotak antologijskih. U takve pjesnike možemo ubrojiti i Dobrišu Cesarića: premda je napisao više i od Bunića i od Vidrića, ipak sve što je ispjevao stane u omanju knjigu. Ta je malobrojnost tekstova za Cesarića sudbonosna kao što je bila i za njegove prethodnike.

Jer, veličina opusa nije puka kvantitativna činjenica, nego je pjesnik koji piše malo nužno drugačiji od pjesnika koji piše mnogo. Niti bi onaj tko piše malo mogao napisati mnogo onakvih pjesama kakve stvara, niti bi onaj tko piše mnogo mogao neke svoje pjesme odbaciti, a zadržati samo neke druge. I veliki i mali opusi imaju stanovita zakonita obilježja.

Maleni opus, na primjer, redovito nema faze, jer ili je nastajao u kratkom vremenskom rasponu, ili je autor pisao tako rijetko da nije imao potrebu da se mijenja. Onda, nema tu ni velikih tematskih raspona, jer za njih naprosto nema mjesta. Napokon, nema ni velikih formalnih zaokreta, jer se forma koju je autor na početku izabrao nije stigla iscrpiti. Mali je opus – lako je zaključiti – konzistentniji od velikoga, dok su obilježja te njegove konzistencije vidljivija i izrazitija. Tako je i s Cesarićevim opusom. Njega je razmjerno lako obuhvatiti

jednim pogledom, a nije teško ni nabrojiti temeljne njegove karakteristike kad je riječ o motivici, stilu ili metrici.

Ali, zahvaljujući okolnosti da je opus nevelik, mogu se uočiti i neke specifične njegove crte, koje, da je opus veći, ne bi možda bile tako vidljive. Jedna je od takvih specifičnih crta i način na koji Cesarićeve pjesme započinju. I doista, onaj tko uzme u ruku bilo koju knjigu izabranih pjesnikovih stihova – a ja sam uzeo onu pod naslovom *Kadikad* u redakciji Zorana Kravara¹ – lako će se uvjeriti da u počecima njegovih pjesama ne samo da postoji pravilnost, nego i da je ta pravilnost izrazita, i ujedno takva da mnogo otkriva o naravi Cesarićeve lirike.

Naime, golema većina pjesnikovih lirskih sastavaka započinje nekim vremenskim podatkom, koji dolazi vrlo često već u prvome stihu, a ako ga ondje nema, pojavit će se najdalje do kraja prve strofe. Vremenski podatak o kojemu je riječ odnosi se bilo na trenutak kad se nešto zbiva (doba dana, doba godine), recimo ovako:

*Od naše ljubavi i sreće,
Gle, zvijezde su večeras veće,*²

bilo na trajanje nekoga događaja (od minuta, pa do stoljeća), npr. ovako:

*Iz dragih usta neka riječ,
Što godinama mirno spava
u crnoj sjeni zaborava,
Odjednom u tebi se prene
I sine sjajem uspomene.*³

Pri tome je važno uzeti u obzir da pjesama koje tako započinju ima uistinu mnogo: u izdanju kojim se služim tekstova ima usve 124, dok onih koji započinju vremenskim podatkom ima oko 80 (ponegdje je procjena nesigurna), s tim što se

---

¹Knjiga je izašla u Zagrebu 1977. Koristim se tim izdanjem iz dva razloga: prvo, zato što u njemu ima više pjesama nego u drugima, recimo u *Izabranim pjesmama* što ih je šezdesetih godina – još za autorova života – u više navrata objavila Matica hrvatska; drugo, zato što je ondje vrlo instruktivan Kravarov predgovor koji upozorava na mnoge do sada nezapažene karakteristike Cesarićeve poezije.

²Pjesma *Ljubav*, str. 109 nav. izdanja.

³Pjesma *Zaboravljena riječ*, str. 115.

taj podatak svagda javlja u granicama prve strofe. No, tome bismo možda mogli pridodati i one pjesme u kojima se o vremenu – također na početku – govori slikovito, najčešće metonimijski, kao što biva npr. u znamenitoj *Baladi iz predgrađa*, gdje se vrijeme ne spominje neposredno, ali prvi stihovi dočaravaju petrolejku na ulici, po čemu je jasno da je vrijeme zbivanja – ili bar vrijeme njegova početka – noć.⁴ Isto bi se tako mogle pridodati i pjesme koje na početku nemaju vremenskoga podatka, ali se on javlja u naslovu, kao npr. *Jesenje popodne* ili *Ljubavno predvečerje*.⁵ A s obzirom na to da je u spomenutoj knjizi skupljeno gotovo sve što je Cesarić uopće napisao u stihovima, lako je zaključiti kako u više od dvije trećine njegova opusa pjesme započinju osvrtnom na neki aspekt vremena. A to ne može biti nevažno, pa se ne bi smjelo ni previdjeti.

Zato će se ovdje ti počeci pokušati analizirati i klasificirati. Pri tome bismo vremenske podatke na počecima tekstova mogli grupirati po dva kriterija, po sadržaju i po funkciji. Po sadržaju zato što pjesme govore o različitim aspektima vremenskog toka. Po funkciji pak zato što to spominjanje vremena igra unutar pjesničkoga teksta različite uloge i podrazumijeva različite odnose prema fenomenu vremena.

2

S obzirom na njihov sadržaj, vremenske podatke koji se javljaju na počecima pjesama mogli bismo podijeliti na tri skupine: na one koji govore o nekom konkretnom trenutku u danu, godini ili ljudskom životu, na one koji donose obavijest o učestalosti nekakve radnje i na one koji naznačuju izrazito dugo trajanje.

---

⁴ Kao što je poznato, prva i posljednja strofa pjesme glase:

*I lije na uglu petrolejska lampa
Svjetlost crvenkastožutu
Na debelo blato kraj staroga plota
I dvije, tri cigle na putu.*

(str, 99)

⁵ Obično vremenski podatak dolazi i negdje u daljem toku teksta: prva od te dvije pjesme ima tri strofe, a jesen se u njoj spominje na sredini druge; druga pjesma ima četiri strofe, i u drugoj se već evocira *predvečernji trenutak*.

Među pjesmama koje na početku donose informaciju o nekom određenom trenutku nalaze se i najpoznatiji Cesarićevi sastavci. Obavještava se najčešće koje je doba dana, kao što biva u pjesmi *Na novu plovidbu*:

*Vedri se nebo, sunce se rađa
plovi iz luke jedna lađa*⁶

Takav je početak kod Cesarića zapravo uobičajen, kao što će se dalje još vidjeti, a ovdje spominjem tek vrlo poznate pjesme *Bubica* (*Večeras, kad sam čitao Homera*), *Moj prijatelj priča* (*Probdjesmo noć. U svitaj zore*), *Večernji vidik* (*Pro-ljetno veče puno obećanja*), a takav je i cijeli niz drugih.

Nešto rjeđe, ali ipak prilično često, spominje se i doba godine, koje onda može prerasti i u glavni predmet pjesme. Tako biva u *Pjesmi o smrti*, gdje prva strofa glasi:

*Doći će jesen bez uvelih grana,
Bez kiše, bez tuge, bez vina će doć.
Gle, ona neće imati dana:
Imat će samo jednu noć!*⁷

Važno je i to što vremenski podatak ne mora imati doslovan oblik, nego se može naznačiti posredno, a da ipak ostane sasvim određen. Tako biva npr. u pjesmi *Sijeno*, gdje se na početku kaže:

*U grad je seljak sijeno dovezo
U doba rasvijetljenih kuća.*⁸

Ne spominje se, dakle, izravno doba dana u koje se radnja pjesme zbiva, ali je to doba svejedno konkretizirano, pa će svaki čitatelj nepogrešivo pogoditi da se radi o večeri.

Druga je funkcija vremenskoga podatka da naznači učestalost ili tek ponovljivost neke radnje; obično je tada upravo ta učestalost ili ponovljivost u središtu pažnje. Jer, ne samo da se iterativnost izravno spominje, nego je ona važna i za

---

⁶ Str. 76.

⁷ Str. 34.

⁸ Str. 65.

smisao pjesme kao cjeline. Dobar je primjer za to poznata pjesma *Breze na ulici*, koja započinje ovako:

*Kraj bijelih breza svakog dana
ja prođem srca razdragana*⁹

Poslije se o tom prolaženju kraj breza više ne govori, nego se sva pozornost posvećuje opisu drveća, ali je svejedno jasno da se radnja ponavlja: ako pogled na breze izaziva razdraganost, to je i logično. Ponekad opet isticanje učestalosti – a ono se postiže vrlo jednostavnim jezičnim sredstvima – samo ukazuje na zakonitost nekoga zbivanja, koje se opet ponavlja u vremenu, kao u pjesmi *Verglaš*:

*U sivu vežu naše kuće
U godini dva-tri put
Dovede nekog starca put*¹⁰

Na ponovljivosti opisane radnje inzistira se i u daljem toku teksta, jer se govori o tome kako *verglaš* svira *iste pjesme ko i lane* i još se dodaje da se to zbiva *svake godine*. Vremenski podatak tako se s početka proteže na cjelinu pjesme.

Treća je funkcija vremenskog podatka da istakne dugo trajanje neke pojave ili nekoga predmeta, i to najčešće zato da bi se to dugo trajanje suprotstavilo kratkome trenutku o kojem će biti govora u daljnjem toku pjesme. Karakterističan je primjer pjesma *Krik*, gdje se trenutak i trajanje suprotstavljaju na malom prostoru. U prvoj se strofi kaže:

*Čitavog dana bol mi buja
Zamjetljiv tek u glasu tihom,
Ali dođe noć i razlije se –
I najedanput kriknem stihom.*¹¹

Dugo vrijeme o kojemu se u takvim slučajevima govori može biti objektivno, dakle kronometarsko ili kalendarsko, ali može biti i subjektivno. Primjer objektivnoga vremena imamo u pjesmi *Stara vaza i ruke* koja započinje ovako:

---

⁹ Str. 118.

¹⁰ Str. 89.

¹¹ Str. 25.

*O stara vazo!
Petnaest stoljeća
Proljeće svako, i ljeto i jesen,
Davali su ti svoje cvijeće.¹²*

Stoljeća se spominju i na početku pjesama *Pred jednom nadgrobnom pločom*, i *Crnci na mletačkom Torre dell'orologio*. Podatak o vremenu koje je dugo u subjektivnom smislu nalazimo u pjesmi *U krajiškom gradiću*, gdje prva strofa glasi:

*Kako je davno, kako davno
Što ne obiđoh ovaj gradić.
A tu sam se ko dječak igrao
I vragolao kao mladić.¹³*

Prisutni su, dakle, svi vidovi vremenskoga toka, s tim što su najčešće one pjesme u kojima se govori o pojedinačnom trenutku, a rjeđe one u kojima se spominje učestalost ili dugo trajanje.

3

Kad je riječ o funkciji početaka s vremenskim podatkom, i tu je vidljiva stanovita pravilnost. Postoje, naime, tri vrste slučajeva: u prvima je vrijeme zbivanja nužno, i bez njega ni toga zbivanja ne bi bilo; u drugima ono nije nužno, ali ipak ima stanovitu važnost; u trećima vremenski podatak služi tek tome da evocira atmosferu. Primjeri to dobro pokazuju.

Zbivanje u pjesmi izravno proizlazi iz trenutka koji je naznačen na početku u nekima od najpoznatijih Cesarićevih pjesama. Dovoljno je spomenuti takve kao što su *Oblak* ili *Mala voćka poslije kiše*. *Oblak* počinje riječima:

*U predvečerje, iznenada,
ni od kog iz dubine gledan
pojavi se iznad grada
Oblak jedan.¹⁴*

---

¹² Str. 138.

¹³ Str. 160.

¹⁴ Mjesto

Pjesma *Voćka poslije kiše* pak ima ovakve početne stihove:

*Gle malu voćku poslije kiše
Puna je kapi pa ih njiše.*¹⁵

U oba slučaja za pjesmu je od presudne važnosti činjenica da se njezina radnja zbiva upravo u opisanom trenutku. Kod *Oblaka* zato što se poslije govori kako se oblak *žari* i kako *krvari ljepotu*, a misli se očito na crveni odsjaj sunca na zalasku. U pjesmi *Mala voćka poslije kiše* stvar je još očitija: da voćku ne promatramo upravo u trenutku kad stane kiša i sine sunce, ne bismo ni mogli zapaziti što se s njom zbiva, niti se dovinuti do simboličnoga značenja njezine pojave. Isto vrijedi i za cijeli niz drugih tekstova, kao što su npr. *Pjesma o tišini* ili *Proljetna kiša*, jer prva počinje stihom *Ona se uvijek javi kad zanoća*, a druga stihom *Proljetna kiša nije ko druge*, te tako jedna govori o trenutku kad se tišina javlja, a druga opisuje specifičnosti proljetne kiše.

Drugačija je situacija onda kad se vrijeme, doduše, spominje, ali to vrijeme nije preduvjet da se nešto dogodi. Ipak, ono je i u toj situaciji važno, o čemu opet svjedoče neke antologijske pjesme. Tako se npr. u kratkoj *Večernjoj pjesmi* na početku kaže:

*Na izvoru, u tiho veče
Sa vodom jedna riječ isteče*

Činjenica da se to zbiva upravo navečer nije presudna, jer je zapravo riječ o tome na koji način pjesma nastaje (od zvuka vode, šuma drveća i drugih sličnih sastojaka). Ipak, ni taj trenutak nije sasvim nevažan, zato što je navečer tišina, pa se svi zvukovi bolje čuju: to smo vidjeli u maloprije spominjanoj *Pjesmi o tišini*. Ta drugorazredna, ali ipak važna funkcija vremenskog podatka koji put se naglašava tako što i on sam postaje donekle neodređen, kao u pjesmi *Zidari*, koja počinje ovako:

*Onoga dana dogradismo krov,
Visok i pristao.
Pala je kiša i polila krov:
On je blistao.*¹⁶

---

¹⁵ Str. 85.

¹⁶ Str. 66.

Nije tu jasno o kojem je to danu zapravo riječ, ali je očito da je taj dan ipak važan, čim se pamte sve njegove pojedinosti. U pjesmi *Pogled*, s druge strane, kaže se *U tvojim očima kadikad tajanstven jedan pogled sine*, dok pjesma *Vraćanje* započinje stihovima *Kadikad u vreći ljudi posve stranih/ Neko te lice sjeti mrtva druga*: vremenski je podatak naglašeno neodređen, ali se ipak naznačuje da je riječ o izdvojenim trenucima na koje treba obratiti osobitu pozornost. A to je, kako će se dalje vidjeti, u izravnoj vezi s temeljnim interesima Cesarićeve poezije. Na to upozoravaju oni slučajevi kad je vremenski podatak naoko posve nevažan, a k tome je i diskretno plasiran, kao kad se kaže:

*U mladoj travi tad se javi
Zviždanjem glasnim prvi kos.*¹⁷

Čak i neznatna vremenska odrednica *tad* (za koju se može učiniti da je upotrijebljena zato da se upotpuni broj slogova) mnogo govori. Jer, tu se radi o početku nekoga zbivanja (što je podcrtano i naznakom da je *kos prvi*), a upravo taj početak i jest glavni razlog za pjesmu; ona se, uostalom, i zove *Početak proljeća*.

Ima, ipak, i slučajeva u kojima je vremenski podatak posve sporedan; tada on služi tek tome da prizove atmosferu, da pridonese plastičnosti doživljaja. Nešto važniju ulogu on ima samo zato što se javio na početku, a uloga bi mu bila neznatnija da je došao u kojem drugom dijelu pjesme. Tako se recimo, u pjesmi *Mrtva luka* kaže:

*Znam ima jedna mrtva luka
I tko se u njoj nađe,
Čuti će ujutro pjevanje ćuka
I vidjet će umorne lađe.*¹⁸

Činjenica da se pjevanje ćuka čuje baš ujutro ne može tu biti važna, jer ni sam ćuk nije u prvom planu. Ipak, i ta vremenska odrednica pridonosi uvjerljivosti pjesme: veći dio radnje zbiva se po danu (govori se o šarenilu zastava, što je vidljivo tek na svjetlu), a ćukovi huču samo noću, pa se tako naznačuje da zbivanje započinje na granici noći i dana. Isto tako u pjesmi *Molitva*, uvodni stihovi

---

¹⁷ Str. 116.

¹⁸ Str. 26.

*Što htjedoh reći davno sve sam
u djetinjstvu još reko bogu,¹⁹*

donose dva vremenska podatka, *u djetinjstvu* i *davno*, pa se može učiniti da je riječ *davno* redundantna. Ipak, ima ona stanovito opravdanje, jer se njome ističe kako je djetinjstvo prošlo prije mnogo godina, pa tako na posredan način doznajemo u kojoj je otprilike dobi subjekt koji govori.

U dobroj pjesmi, ukratko, ni jedna riječ nije suvišna, pa je zato ovo zapažanje o različitim stupnjevima važnosti vremenskih podataka podložno diskusiji, a osobito je podložna diskusiji procjena o toj važnosti u svakome pojedinom slučaju. Ipak, da u tom pogledu postoje razlike među pjesmama, mislim da nema sumnje.

Najčešće su pjesme u kojima je važan konkretni trenutak, pa onda one u kojima je vremenska sastavnica neodređena, ali ipak važna, dok pjesama u kojima naznačeno vrijeme ostaje sporedno ima izrazito najmanje.

Vremenski podaci u ovom svome obliku – kad se javljaju izravno i vrše očite funkcije – vrlo su česti u Cesarićevoj poeziji. Česti su toliko da čovjeka nukaju da iz njih pokuša iščitati i sve drugo što je za tu poeziju važno.

4

Upitajmo se sada koji je razlog tolikoj čestoti vremenskih podataka u ovim pjesmama. Zanima nas, dakle, dvoje: zašto se vremenski podaci uopće pojavljuju i zašto se pojavljuju baš na počecima lirskih tekstova.

Pitanje zašto se oni javljaju uopće, važno je stoga što počeci nisu jedina mjesta gdje takvi podaci dolaze: naći ćemo ih vrlo često u naslovima (što je ovdje već spomenuto), a onda također i u drugim dijelovima pjesme. Po tome je vidljivo da vremenski aspekt zbivanja ima u pjesmi neko povlašteno mjesto. Zapravo, možda bi točnije bilo reći da on ima povlašteno mjesto u procesu nastanka pjesničkoga teksta.

Jer, čini se da isticanje vremenskih podataka ima zadaću da naglasi kako je pjesma nastala u konkretnim okolnostima, ili da njezino zbivanje treba u konkretnim okolnostima zamisliti. Pri tome je pak vremenska dimenzija osobito važna: presudno je, je li se nešto zbilo ujutro, u suton ili u ponoć, traje li dugo ili

---

¹⁹ Str. 71.

kratko, ili se možda povremeno ponavlja. To je pak usko povezano s onim što se u pjesmama zbiva i sa subjektom koji te pjesme govori.

U Cesarićevim pjesmama nema velikih događaja. Njihovo poprište najčešće je grad,²⁰ i često je zbivanje viđeno očima prolaznika. Sam je događaj neznatan, pa čak i nevažan, a tek pjesnički čin uspijeva iz njega izdestilirati neki dublji smisao. Taj je smisao opet takav da za njegovo dosezanje nije potrebno ni veliko znanje ni osobit napor, nego je redovito riječ o nečemu što može zapaziti i sasvim običan čovjek. I doista, subjekt tih pjesama i jest običan čovjek, posve nalik onoj masi običnih ljudi među koje se u pjesmi *Slavlje večeri* kazivač voli umiješati na ulici.²¹ Pjesnik nije nikakva iznimka ni po načinu života ni po onome što oko sebe zapaža; on je tek nešto pažljiviji i senzibilniji promatrač koji uspijeva vidjeti više od drugih. Ono što se njemu događa dostupno je, dakle, svakome, i svatko je to mogao doživjeti. Kazivač pak tvrdi da je on to doista i iskusio, i u tom su smislu te pjesme zapravo zabilješke o doživljenome, ili se kao takve žele predstaviti. A kao zabilješke o doživljenome, one su vezane za određeno mjesto (koje se u pjesmi također koji put imenuje),²² a osobito za određeni trenutak. Spomen toga trenutka, dakle, ima zadaću da fiksira doživljaj, da ga konkretizira, da garantira za njegovu zbiljsku narav.

A iz toga bi se moglo zaključiti kako Cesarić vjeruje da je poezija prisutna u stvarima i zbivanjima oko nas, te kako ju je samo potrebno odande izlučiti i pretočiti u pjesmu. Poezija je više u samome zbiljskom zbivanju nego u interpretaciji toga zbivanja.

Ako sve to imamo u vidu, onda nam je lako zaključiti da isticanje vremenskog podatka ima još jednu funkciju: da olakša identifikaciju čitatelja s pjesmom. To je ujedno i razlog zbog kojega se vremenski podatak tako često javlja na samome

---

²⁰ O tome v. vrlo poticajno u Kravarovu predgovoru.

²¹ Kaže se ondje:

*Može li ikoji proljetni dan
Smiješkom tu večer da nadsija?
S hiljadom koji ostavljaju stan
U strujanje ulica ulazim i ja.*
(str. 92)

²² U dvije se pjesme u naslovu spominje Slavonija, u dvije rimski i mletački lokaliteti, jedna se zove *Moje jutro u Maksimiru*, dok pjesma *Večernji vidik* ispod naslova – gdje obično stoji moto – nosi naznaku *Cmrok*.

početku pjesme: on treba da uspostavi ton koji će omogućiti da čitatelj u tekstu osjeti svoje vlastito iskustvo. Jasno je i zašto je tako: logično je što pri spomenu jutra ili sutona svi smjesta prepoznajemo nešto od vlastita životnog ritma. U pjesmi se, dakle, govori o stvarima što se zbivaju unutar uobičajenih vremenskih relacija, pa je zato lako u njih se uživjeti.

To je pak važno zbog sadržaja Cesarićevih pjesama. Vidjeli smo već da su one posvećene malim stvarima; još je važnije što one ne tvrde odlučno kako su te male stvari doista važne, nego pozivaju čitatelja da ih promotri i eventualno se složi s pjesnikovom ocjenom. U podlozi teksta uvijek je dijaloški impuls, kao da se kaže: ja sam ovo zapazio, a vi ocijenite čini li se i vama da stvari stoje upravo tako. Vremenske oznake pak jako pridonose upravo takvome tonu pjesama: ono što će se u njima govoriti predstavlja se već na početku kao nešto obično, svakome blisko, kao nešto vezano uz neko doba dana ili neki trenutak. Čitatelju se, dakle, i uz pomoć tih vremenskih oznaka – gdje se vrijeme u pjesmi mjeri običnim ručnim satom ili zidnim kalendarom – daje na znanje kako može i smije stupiti u dijalog s onim što tekst kaže, pa u njemu prepoznati sebe.

Ukratko, isticanjem vremenske dimenzije podcrtava se karakter pjesme: ona je doživljaj običnoga čovjeka u običnim okolnostima, pa se zato običan čovjek može s njome identificirati.

Dakako, Cesarićeva se lirika ne može sva svesti na takve konstatacije. Spominjanje vremena ima ipak u njoj i neku dublju i dalekosežniju dimenziju. O njoj ćemo moći suditi tek onda kad promotrimo one pjesme u kojima se vremenski podatak ne javlja, te se upitamo zašto je izostao.

5

Već i letimičan pogled na pjesme koje na početku nemaju vremenski podatak pokazuje da su one drugačije od onih koje taj podatak imaju. Na prvom koraku moglo bi se reći da one ostavljaju dojam kao da nisu nastale iz trenutka, iz impresije koja se daje točno locirati u vremenu, nego da su plod dužega iskustva i dubljega razmišljanja. Primjeri to dobro pokazuju.

Uzmimo najprije jedan koji kao da čini prijelazni oblik između te dvije skupine pjesama. To je tekst *Željeznicom*: u njemu se započinje opisom prilično običnoga doživljaja, jer se najprije govori o tome kako telegrafski stupovi promiču ispred

prozora vagona.²³ Iz toga je odmah jasno zašto je čak i formalno riječ o prijelaznoj vrsti pjesme: ti telegrafski stupovi zapravo na neki način mjere i vrijeme, pa je pjesma i ustrojena tako da slijedi njihov ritam. Vrlo brzo, međutim, lirski subjekt prelazi na drugačije teme: tvrdi kako, usprkos mijeni krajolika i imena stanica, njegovo raspoloženje ostaje svagda isto, a to raspoloženje je tuga. Na kraju uspoređuje sebe s kotačem vlaka, koji – tjeran silom koju ne vidi i ne razumije – ustraje u neprestanoj vrtnji. Prijelazni karakter ove pjesme vidljiv je tako i u njezinu smislu: ona doduše započinje od jednoga trenutka, od impresije s putovanja, ali završava u vrlo općenitom zaključku o naravi subjektive egzistencije.

Nešto je drugačije s drugom pjesmom koju ćemo uzeti za primjer; nosi ona naslov *Skriveni bol*, i sastoji se, kao i prethodna, od samo tri strofe. U prvoj se govori o tome kako postoje dvije vrste ljudi, oni koji pokazuju svoju bol i oni koji to nikada ne čine. U drugoj strofi opisuje se kako postupa onaj tko svoju bol skriva i što sve čini kako bi je spriječio da se pokaže. U trećoj strofi napokon, otkriva se gdje bol biva skrivena: duša je potisnuta na dno, koje je kao dno mora, i bol odande više ne može izaći. Vremenskog podatka tu nema, jer se pjesma i želi prikazati kao rezultat pomnoga promatranja i dugoga iskustva. Premda je jasno da kazivač sebe ubraja među one koji skrivaju svoju bol (jer samo u tom slučaju može znati kako se to radi), ipak tekst pretendira da donese nekakvu općenitu spoznaju. Ta spoznaja pak nije nastala trenutačno, pa tako ne nastaje ni pjesma; vremenskome podatku tu nema mjesta.

Ako je prethodna pjesma govorila o nekome općeljudskom iskustvu, ova koja je sad na redu – a zove se *Utjeha* – govori o specifično pjesničkome. Polazeći od ideje da se pjesma pravi od vlastitoga života, kazivač je uspoređuje s krvlju što ističe iz žile. Upravo zato što ima tu kvalitetu, pjesma onda može tješiti druge ljude i pomagati im. Ali, ona je spas i samome pjesniku: stavljajući u stihove ono svjetlo koje trenutačno ima, on ga čuva za neki budući trenutak. Ovako on kaže:

*Spasavam sebe. U stihove stavljam
Sve svoje blago, da u njima zasja;*

---

²³ Ovako glasi prva strofa:
*Telegrafski stup, telegrafski stup,
I smrznuto polje.
I pogled zasićen i tup,
I život bez volje.*
(str. 37)

*Svu svoju svjetlost u stihove stavljam
Neka me jednoć klonula obasja.*²⁴

Zato pjesma završava tvrdnjom kako je u pjesmi pohranjena snaga koja će u teškim vremenima sokoliti i snažiti onoga tko je pjesmu zapisao. Opet imamo posla sa spoznajama koje mogu biti samo rezultat iskustva, koje se ne objavljuju čovjeku u trenutku nadahnuća, pa se zato i ne govori o tome kako je kazivač do te spoznaje došao, a pogotovo se prešućuje kada mu se to dogodilo. Pretpostavlja se da je spoznaju stjecao vrlo dugo, pa ni njoj ne treba vremenski podatak.

Kao što ne treba ni jednoj od najpoznatijih i najpopularnijih Cesarićevih pjesama pod naslovom *Slap*. U njezinu temelju stoji lako čitljiva alegorija: slap je čovječanstvo, a mala kap koja pomaže da slap nastane nije drugo nego pojedinac. Naš se pjesnik inače nerado laćao tako velikih tema, pa zato i ovdje vidimo najmanje dvije osobine koje služe tome da umanje patetiku i isključe pretencioznost. U jednu ruku, govori se iz perspektive pojedinca, dakle iz perspektive one male kapi koja u slapu gotovo da je benznačajna, pa zato ne može sam slap objasniti niti na njega utjecati. U drugu ruku, ipak se na početku pjesme implicitno sugerira i vremenska dimenzija, jer se ponavljanjem riječi *teče* naznačuje protjecanje vremena.²⁵ U vremenu pak postoje trenuci, kao što u slapu postoje kapi, te se tako otkriva napetost između maloga i velikoga, pojedinačnoga i općeg i ujedno se to dvoje dovodi u sklad.

Pjesma *Slap*, međutim, još je po nečemu iznimna: ona ima vedar ton i optimistički zaključak. S ostalim pjesmama bez vremenskog podatka nije tako, ili točnije, samo rijetko biva tako. To je u vezi s općim njihovim karakterom.

Pjesme bez vremenskog podatka – sad je trenutak da se to kaže – redovito govore o nečemu što je vječno, što je nekakva zakonitost, ili o nečemu što vrlo dugo traje. To što dugo traje pak, redovito je turobno, tjeskobno, bolno: tako biva u onom putovanju željeznicom, tako biva u pjesmi *Skrivena bol*, a i u nizu drugih koje ovdje ne možemo analizirati. Samo iznimno, samo u malom broju pjesama

---

²⁴ Str. 30.

²⁵ Ovako glasi prvi distih:
*Teče i teče, teče jedan slap;
Što u njem znači moja mala kap?*
(str. 76)

bez vremenskoga podatka, ton je vedar, a zaključak optimističan. Pogledamo li pobliže sadržaj tih pjesama, lako ćemo zaključiti da su to one koje govore o poeziji i o smislu života. Poezija se u njima pokazuje kao spas od sivila i tjeskobe, dok se smisao nalazi u volji da se sve muke podnesu u ime onih trenutaka sreće što ih čovjeku mogu pribaviti poezija i ljubav. Cesarićeva životna filozofija mogla bi se na ovom mjestu ovako ukratko sažeti: život je težak, ali postoje u njemu trenuci koji iskupljuju sve te muke i radi kojih vrijedi živjeti.

A to nam otvara vidik i na dublju dimenziju pjesama s vremenskim podatkom na početku.

6

Sad je već mnogo jasnije zašto se vremenski podatak pojavljuje na početku dvije trećine Cesarićevih pjesama. Još će to biti očiti ako se upitamo što je točno za našeg pjesnika vrijeme. Odmah ćemo uočiti da njega ne zanima toliko razorna snaga vremena – koja je toliko puta bila temom literarnih djela – koliko njegov jednolični tok, njegova običnost. Tekući stalno, ono nam najčešće ne donosi ništa, a tek na trenutke – a ti su trenuci nepredvidivi – dogodi se nešto iznimno, nešto što nas nagrađuje za svu onu monotoniju što je vrijeme inače donosi. Nije slučajno što se jedan Cesarićev ciklus zove *Obasjani trenuci*, jer upravo taj naslov najbolje opisuje pjesnikov odnos prema vremenu. Još se bolje to vidi onda kad se sjetimo izjave što ju je Cesarić dao Vlatku Pavletiću,²⁶ govoreći o tome kako su za njega najfascinantiji poetski doživljaj svjetla što se vide u noći.²⁷ Da bi se, međutim, svjetla mogla vidjeti, potrebna je tama; da bi nas svjetla mogla radovati, mora nas najprije mrak oneraspoložiti. Trenutke kad se svjetla ukažu želi fiksirati Cesarićeva poezija.

---

²⁶ Ovako on kaže: »Svjetla uopće jako na mene djeluju. Paljenje prvih svjetiljaka u gradu za mene je uvijek svečan trenutak. Veoma volim gledati ne samo rasvijetljene brodove nego i rasvijetljen tramvaj, kad npr. prolazi u suton između redova stabala na Medveščaku. Privlačnost koju za mene imaju svjetla obilno je izražena u mojim lirskim motivima, pa čak i u naslovima mojih knjiga: *Spasena svjetla* i *Osvijetljeni put*«. Nav. prema: Vlatko Pavletić, *Kako su stvarali književnici*, Zagreb 1966., str. 309.

²⁷ O tome, osim onoga što je sam pjesnik spomenuo, svjedoči i naslov *Obasjani trenuci*, kao i čestota motiva svjetla u Cesarićevoj poeziji.

Želi ih upravo fiksirati, jer tako ti trenuci bivaju izdvojeni iz sivog toka vremena, te sačuvani za budućnost, za doba kad će se – da uzmemo opet pjesnikovu metaforu – tama vratiti. I ljudski život, koji također postoji u vremenu, izgleda slično: mnogo besmislenog toka, i povremeni bljeskovi.

No, bljeskovi o kojima je riječ ne donose samo ushit, nego donose i spoznaju. Zato se i ne mora uvijek raditi o trenucima sreće, nego može biti riječ i o trenucima najveće patnje, koji prosvjetljuju čovjeka i otvaraju mu vidik na ono što mu je u običnim okolnostima nevidljivo. Zato te teške ali plodne časove treba također sačuvati. Treba zabilježiti trenutak kad je do njih došlo, i treba ocrtati okolnosti u kojima se to zbilo. Zato je silno važno koje je bilo godišnje doba, koje doba dana i kakve atmosferske okolnosti. Spoznaje što ih takvi trenuci donose specifične su i po podrijetlu i po naravi.

Po podrijetlu zbog toga što se do spoznaje dolazi prije svega osjećajem: treba prepoznati one obasjane trenutke, treba ih potpuno doživjeti, i to je dovoljno da čovjek shvati svoju situaciju. O tome svjedoči i usporedba pjesama s vremenskim podatkom i pjesama bez toga podatka: pjesme s vremenskim podatkom izrazito su emotivne, dok su pjesme bez vremenskoga podatka racionalnije. Prve su plod doživljaja, a druge plod razmišljanja. Možda je to razlog što pjesme bez vremenskoga podatka pokazuju veću gustoću slika: riječ je o nastojanju da se svjesnoj spoznaji dade poetski karakter, dok pjesme s vremenskim podatkom tu potrebu nemaju, jer u njima je emocija – a to znači poetičnost – zagarantirana već i načinom nastanka.

Po sadržaju su pak te spoznaje na neki način autotematične. Fiksirajući trenutak i doživljaj u tome trenutku, one zapravo spoznaju kako su trenuci važni i kako se u trenucima javlja sreća i spoznaja. Drugačije rečeno, u tim trenucima otkriva se čovjeku kakva je narav vremena i kakvo je mjesto obasjanih trenutaka u tome vremenu, a spoznaje on i kako treba da se odnosi u jednu ruku prema vremenu, a u drugu ruku prema obasjanim trenucima. Trenutak u vremenu ujedno je i spoznaja i predmet te spoznaje, i doživljaj i sadržaj toga doživljaja.

Zato se može odlučno reći: spominjanje vremenskih podataka nije posljedica nikakve autorove manire (uostalom, ono svagda djeluje prirodno), nego je izravan plod pjesnikova doživljaja svijeta. Onome tko bi želio stilističkom metodom doprijeti do duhovnoga korijena Cesarićeve poezije, mogle bi riječi u kojima se nudi vremenski podatak mnogo toga kazati, pogotovo zato što se najčešće nalaze na početku.

Ostaje da sebi postavimo još samo jedno pitanje: ako Cesarićeve pjesme tako često počinju vremenskim podatkom, kako onda završavaju?

Prva je misao da završavaju na različite načine, budući da su posvećene različitim temama. No, detaljnije razmišljanje otkriva da to zapravo i nije moguće: ako se vremenski podatak nalazi na početku, a početak je vrlo jako mjesto u pjesmi, onda je i ono što za njim dolazi na neki način njime određeno i uvjetovano. Vremenski podatak, ukratko, mora dobiti nekakav odgovor, mora se otkriti zašto se pojavio, što je iz njega proizašlo. Promotrimo zato načas završetke Cesarićevih pjesama, i to onih najpoznatijih.

U *Maloj vočki poslije kiše*, stablo se na kraju vraća u svoje prvobitno stanje običnosti.²⁸ U *Oblaku*, oblak biva raznesen vjetrom i nestaje.²⁹ U *Baladi iz predgrađa* čovjek o kojem se govori očito umire, a ulična veduta opet je ista kao prije, pa se ponavlja i prva strofa. U *Mrtvoj luci* brodovi ostaju nepomični.³⁰ U *Poludjeloj ptici*, ptica je osuđena da ostane sama, bez utočišta.³¹ U *Slavlju večeri*, dobivamo čak i neku vrstu apoteoze.³² Kako izgledaju ti završeci, ipak najbolje svjedoči pjesma *U suton*, gdje posljednja strofa glasi:

²⁸ Završni stihovi glase:

*Ona je opet, kao prvo,
Obično, malo, jedno drvo.*

²⁹ Na kraju se kaže:

*Vjetar visine ga je njih
Vjetar visine raznio ga.
(str. 31)*

³⁰ Kaže se:

*Na jarbole šarene zastave među
I – stoje.*

³¹ Evo što se veli:

*A kad je umor jednom bude srvo,
Neće za odmor nač nijedno drvo.
(str. 84)*

³² Ovako glasi posljednja strofa:

*To su duboki časovi zdravlja,
Koji nas jačima, boljima čine.
Između svjetala večernjeg slavlja
Nije li ovo put u visine?
(str. 92)*

*I smiješim se u tihi suton
Od zapaljenih zvijezda svečan,
I osjetim dubinu svega
I da je život vječan, vječan.*³³

Ono, dakle, što je započelo točno određenim trenutkom (i to trenutkom koji se ponavlja, naime sutonom), završava se vječnošću, i to se ponavljanjem podcrtava.

Ta pjesma dobro pokazuje kako kod Cesarića i inače stvari idu.

Počinjući nečim efemernim, pjesme vrlo često završavaju nečim trajnim ili nečim definitivnim. To se i po pobrojenim primjerima vidi: na kraju teksta uvijek je neki događaj koji opisano zbivanje pretvara u trajno ili vječno, ili bar označuje početak nekoga stanja za koje se može smatrati da će potrajati. Budući da pjesma uvijek govori o vremenskom toku i o trenucima izdvojenima iz toga toka, neizbježno je da se, kad je jednom spomenut trenutak, spomene i onaj veliki tok. A to je u skladu s poetikom *obasjanih trenutaka*: pojedinačni doživljaji otvaraju nam vidik na nešto univerzalno, općevažeće, na nešto što nadilazi svoj neposredni povod. Ali, pojava koja nam se u takvoj prilici objavljuje ne nadmašuje trenutak samo po važnosti, nego i po svojoj vremenskoj dimenziji: ona je nešto trajno ili nešto vječno. Još više, u malome se krije veliko (u trenutku vječnost), pa ako je trenutak predočen vremenskim podatkom, onda tako mora biti i s vječnošću. I ono univerzalno daje se u svojoj vremenskoj dimenziji.

Čini se to, doduše, na specifičan način. Ako je na počecima pjesama vremenski podatak u velikom broju slučajeva donesen eksplicitno, na kraju teksta on se najčešće podrazumijeva, pa je više razaznatljiv iz zbivanja u pjesmi, nego iz riječi koje su za opis toga zbivanja upotrijebljene. Nije potrebno da se spomene baš vječnost, kao što se događa u citiranim stihovima, pa da se svejedno po onome što se kaže o ishodu ili nastavku zbivanja jasno razabere njegova trajnost ili njegova definitivnost.

A za utvrđivanje mjesta i uloge takvih završetaka potrebni su instrumenti drugačiji od onih koje smo ovdje upotrijebili za početke. Jer, vremenski podaci na počecima pjesama mogu se naprosto evidentirati, budući da su izravno spomenuti, dok se ti podaci na završecima – a njih nesumnjivo ima – mogu izlučiti

---

³³ Str. 73.

tek iz analize i interpretacije pjesama. Zbog toga ono što je ovdje rečeno o završecima treba uzeti tek kao hipotezu. Ono što je rečeno o počecima, međutim, pretendira na egzaktnost.

WHEN DO CESARIĆ'S POEMS BEGIN?

S u m m a r y

This paper analyses the poems of Dobriša Cesarić, poet whose not very large oeuvre permits the easy discernment of specific features. One of these is the way in which his poems begin, i.e., the temporal datum (time of day, year or duration of some event). Mention of the moment of which the poem speaks guarantees the realistic nature of the experience and facilitates the identification between reader and poem. Cesarić's poems are dedicated to little things and by the highlighting of the temporal dimension the character of the poem is underlined: it is an experience of an ordinary man in ordinary circumstances and so identification is possible. Poems without a temporal datum tend to speak of something that is eternal or something that lasts very long.

Time does not interest Cesarić as a destructive force; rather he is interested in the moments in its duration in which something exceptional happens. Mentioning temporal data is not the consequence of a manner of the poet; rather is the direct fruit of his experience of the world. The paper concludes that poems beginning with something ephemeral conclude with something lasting or definitive. In the little, the big is concealed, in the moment of eternity.